

Tab.: Vzájemné vztahy prvků trichotomie sociální kritiky

Kombinace forem výkladu	Kritická charakteristika výkladu	Vysvětlující charakteristika výkladu	Normativní charakteristika výkladu
Kritika	×	vysvětlující kritika	normativní kritika
Vysvětlení	kritické vysvětlení	×	normativní vysvětlení
Normativita	kritická normativita	vysvětlující normativita	×

staveny jako zásadní interpretační linie vedoucí k novému oživení kritické teorie. Uvedená trichotomie neznázorňuje prázdný nástroj, nýbrž se velmi úzce váže k tématu zneuznání. Autorovými slovy: „Tato trichotomie [...] vyjadřuje argumentační dynamiku bojů o uznání, která postupuje od kritiky negativních momentů společenské reality přes vysvětlení pozitivních fragmentů reality až k rozvinutí těchto fragmentů v normativním pojetí společnosti.“ (s. 16) Ve zkratce tedy odmítnutí, přijetí a vytvoření (s. 35). Pro autora je však tato trichotomie nedostatečně uchopující, a proto velmi inovativně vypracovává přístup, ve kterém jednotlivé prvky staví do vzájemných vztahů, jejichž propojením vznikne kriticko-teoretický hexagon. Takto rozpracované vztahy uvnitř trichotomie jsou autorem předvedeny v následující tabulce (s. 39):

Přídavná jména zde tedy rozvíjejí ústřední prvek o doplňující akcent. Všechny části hexagonu nejsou v kritické teorii dosud rozpracovány, nejvíce pozornosti zatím bylo věnováno kritickému vysvětlení a vysvětlující normativitě. Z hlediska výkladu vývoje kritické teorie se autor v práci zabývá zakládajícími dokumenty, ve kterých stopuje probíranou trichotomii. Autor se nevěnuje předcházejícím textům (pouze v recepci pozdější filosofie), ale až následným pěti paradigmátům v kritické teorii, počínaje přípravnými 20. lety 20. století (v roce 1923 byl založen Ústav pro sociální výzkum ve Frankfurtu nad Mohanem). K dějinám kritické teorie nepřistupuje Hrubec popisně, nýbrž kriticky nachází nedostatky jednotlivých pozic (především z perspektivy nevyváženosti trichotomie) a rozpracová-

vá jejich inspirativní momenty. Zároveň mapuje proměny paradigmat, která pro výstižnost shrňme autorovými slovy: „1) paradigma práce či výroby (Marx), které bylo nejprve v počátcích kritické teorie po určité redefinici a doplnění rozvíjeno (Horkheimer, Marcuse) a poté kritizováno (Horkheimer, Adorno), 2) revitalizace paradigmatu pudové, zejména sexuální přirozenosti (Marcuse), 3) paradigma komunikativního jednání (Habermas), 4) paradigma uznání (Honneth) a 5) koncept globálních interakcí, jenž se začal transformovat do paradigmatu a je v posledním období rozvíjen především autory třetí a čtvrté generace. Autoři uvedení v závorkách přitom nejsou jedinými reprezentanty těchto paradigmat, nicméně je lze považovat za hlavní – nebo jedny z hlavních – autorů, kteří se na ně v kritické teorii zaměřovali.“ (s. 140) Co se týče české kritické teorie, uvádí Hrubec především Karla Kosíka a netradičně se zabývá jeho přínosem v rámci čtvrtého paradigmatu a nakročením k paradigmatu globalizace.

Velmi zajímavou perspektivu práce s trichotomií přináší odhalení redukcionistických tendencí v dílech stěžejních osobností moderní kritické teorie, jakými jsou například Michael Walzer, Axel Honneth, Jürgen Habermas a Nancy Fraser. Walzer sociální kritiku zužuje podle Hrubce na interpretaci, Honneth a pozdní Habermas na normativitu (mladšímu Habermasovi je přiznána snaha o vyváženou kombinaci všech tří prvků) a Fraser na vysvětlení. Podrobným rozбором důsledků těchto redukcí autor dochází k názoru, že pokud se chce kritická teorie vyvarovat nástrah autoritářských, relativistických či status quo stvrzujících vychýlení, musí začít

jejich sloučení? V každém případě je i v Česku zásadní prosazovat respekt vůči práci v domácnostech a práci migrantů a migrantek, zvláště když se zde tvůrci politik o tuto skupinu pracovníků ještě nezajímají a i na veřejnosti je dosud málo doceněna. Čím dál tím více se přitom i my můžeme ptát, čím by byla a jak by fungovala Praha, Plzeň nebo jiná místa, kdyby nebylo imigrantů a imigrantek?

Všechny příspěvky si můžete poslechnout na webových stránkách konference: www.cgc.uni-frankfurt.de/genderorders/video.shtml.

VÍTE, KDO VÁM DOMA UKLÍZÍ? – KAMPAŇ NA PODPORU DOMÁCÍCH PRACOVNIC Z ŘAD CIZINEK¹ /

Eva Valentová

Víte, kdo Vám doma uklízí? je název informační kampaně, kterou spustila nevládní organizace Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) v březnu letošního roku k Mezinárodnímu dni žen. Kampaň má za cíl podpořit cizinky pracující v českých domácnostech na nejrůznějších pozicích – jako uklízečky, hospodyně či pečovatelky. Tyto cizinky tvoří v rámci pracovní migrace v ČR nový segment pracovního trhu a fenomén posledních let, kterému se dosud nikdo příliš nevěnoval. Přitom ke konci roku 2011 pracovalo v ČR legálně přes 50 tisíc cizinek ze třetích zemí, z nichž většina během svého pobytu na našem území někdy zakusila práci v domácnosti. Tyto ženy musí často při výkonu domácí práce čelit nevhodnému zacházení nebo různým formám diskriminace a mnohdy jsou tlačeny k výkonu nelegální práce, neboť je to pro jejich zaměstnavatele nepoměrně výhodnější. K nejčastějším problémům se v lepších pří-

u kritiky a projít vyváženě všemi třemi prvky trichotomie (nejlépe rozkreslenými do šesti popsaných odstínů). Jakákoliv redukce je deficitní formou kritické teorie a činí ji tak zranitelnou. Tímto způsobem se také autor vymezuje vůči hlavnímu proudu sociálních věd, který podle jeho názoru kvazipozitivisticky vychází především z popisu izolovaných problematik, a vůči mainstreamové politické a morální filosofii, která zůstává často uzavřena v normativitě bez kontextu. Autor proto navrhuje propojení a úzkou spolupráci překonávající tříštění v podobě sociální filosofie, což souzní i s požadavky obsaženými v programových dokumentech frankfurtské školy.

Po velmi obsažném metodologickém rozboru se Hrubec věnuje rozvedení všech tří momentů trichotomie v paradigmatu uznání. Co se týče kritiky, tak podrobně analyzuje nedostatky liberální teorie na národní i mezinárodní úrovni. Zástupným autorem pro kritiku se Hrubcovi stal John Rawls. Na obou úrovních se Hrubec věnuje zejména deficitu demokratickému a sociálnímu. Rawlsově pojetí spravedlnosti jako férovosti autor vytyká nepropojenost se sociální realitou, v důsledku čehož je bráněno rozvinutí dialogu a vzájemného uznání. Spolu s Charlesem Taylorem identifikuje autor tři stěžejní neduhy Rawlsovy, respektive liberální teorie obecně, pramenící z osudové nevyváženosti taylorovských termínů autonomie a autenticity: nadměrný individualismus, nadvláda instrumentálního rozumu a nebezpečí

ztráty svobody plynoucí z prvních dvou. Na národní úrovni řečeno autorovými slovy: „Rawlsoův politický liberalismus se zdá být jak méně participativní, a tím i méně demokratický, tak také méně sociální, než jak je obvykle prezentován.“ (s. 224–225) V tomto kontextu liberální mezinárodní pojetí spravedlnosti zase trpí absencí uznání spolu s nerozpracovanou stránkou přerozdělování a mělo by být nahrazeno spravedlností kosmopolitní neboli globální (s. 255).

V posledních dvou oddílech se autor velmi poutavě zabývá vysvětlením (dilemata lokálního a transnacionálního uznání) a normativitou (interkulturní, extrateritoriální a globální uznání), při čemž předkládá k zamyšlení řadu originálních vhlédů a načrtává alternativní možnou budoucnost spravedlnosti založené na vzájemném uznání. Závěrem již jen velmi hutnou knihu doporučím všem, kteří stopují nějakou nit v řádu nerovnosti, a vyzdvihnu, že takto ambiciózní metodologické založení, jaké zde autor představuje, je v českém filosofickém prostředí zcela ojedinělé a lze je srovnat s významnými zahraničními epistemologickými a sociálněvědními studii.

Poznámky

1 Tento článek vznikl v rámci projektu *Možnosti budoucího společensko-politického vývoje z genderové perspektivy financovaného pod číslem 5168/2012 Grantovou agenturou UK.*

NOVÉ SPOJENECTVÍ GENDERU A PSYCHOLOGIE? / KATEŘINA ZÁBRODSKÁ MACHOVCOVÁ, K. 2011. NESAMAZŘEJMÉ PERSPEKTIVY. GENDEROVÁ ANALÝZA V PSYCHOTERAPII A PSYCHOLOGICKÉM PORADENSTVÍ. BRNO: MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV MASARYKOVY UNIVERZITY.

V prostředí českých sociálních věd se zdá, že gender a psychologie si k sobě jen málokdy dokážou najít cestu. Gende-

rová studia se k mainstreamové psychologii stavějí skepticky pro její konzervativismus a nedostatek sociálněpolitické

padech radí nízké mzdy, neplacené přesčasy a odvody ze strany zaměstnavatele nebo nedostatek pracovního volna, v horších případech i fyzické násilí, sexuální obtěžování či týrání.

„Cizinky mnohdy snášejí vykořisťování pro obavy ze ztráty zaměstnání, protože nevědí, jak svou situaci řešit. Obávají se vyhoštění z důvodu nelegální práce nebo pobytu. Považujeme tedy za nutné na obdobné situace upozorňovat a reagovat na vážná porušování práv takto zaměstnaných cizinek. Poskytování bezplatného poradenství se nám v praxi osvědčuje jako účinný nástroj k posílení postavení těchto žen,“ komentuje Magda Faltová, ředitelka SIMI.

Kampaň se proto zaměřuje na informování cizinek prostřednictvím letáků a videoklipu, z nichž se dozvědí o svých základních právech a povinnostech spojených s výkonem domácí práce a získají kontakty na kancelář SIMI, kam se mohou obrátit pro radu. Letáky a videoklipy jsou k dispozici v českém, anglickém a ruském jazyce. Rádi bychom tímto způsobem oslovili čtenářky a čtenáře časopisu Gender, rovné příležitosti, výzkum s žádostí o pomoc při jejich distribuci. Letáky společně s videoklipy byly zaslány na vybrané úřady práce poštou. K dispozici jsou také na webových stránkách sdružení www.migrace.com.

Ve druhé linii kampaň směřuje k informování české veřejnosti o postavení domácích pracovnic z řad cizinek v České republice. Ta je oslovována prostřednictvím sociálního spotu (http://www.youtube.com/watch?v=lvDn-Q_uNXE), který poukazuje na nevhodné zacházení s domácími pracovnicemi a akcentuje osobní příběh těchto lidí s jejich skrytým a často nelehkým osudem. Příběh ve videu implicitně vybízí českou společnost k respektování práv a důstojnosti domácích pracovnic. Bližší informace k právním aspektům domácí práce jsou uvedeny na stránkách kampaň: <http://www.migrace.com/cs/pracovni-migrace/kampan-domaci-pracovnice>.

V případě zájmu o více informací kontaktujte Evu Valentovou, koordinátorku projektu, na adrese: valentova@refug.cz

reflexivity, a psychologie naopak podrobuje genderová studia kritice z ideologické podjatosti a nevědeckosti. Nedávno však vyšla kniha, které se podařilo toto dlouholeté schizma překonat a ukázat, že spojenectví genderu a psychologie může velmi dobře fungovat. Jedná se o knihu psychologičky a genderové badatelky Kateřiny Machovcové *Nesamozřejmé perspektivy*, kterou vydala na podzim 2011 Masarykova univerzita v Brně.

Machovcová ve své knize prezentuje v českém prostředí neotřelý pohled na to, jak lze z psychologické perspektivy studovat gender v oblasti psychologického poradenství a psychoterapie. Kniha je rozčleněna na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části Machovcová věnuje velkou pozornost právě komplikovanému vztahu mezi psychologií, genderovými studii a feminismem. Ukazuje, že dosavadní pokusy zkoumat gender v psychologii sklouzávaly do dvou neuspokojivých alternativ omezujících se pouze na studium genderových rozdílů, které pak následně buď zveličovaly, nebo naopak zastíraly (Machovcová v návaznosti na feministické psychologičky Rachel Maracek a Jeanne Hare-Mustin tyto dvě alternativy označuje jako α zkresení a β zkresení).

Machovcová naproti tomu v teoretickém úvodu své práce nabízí celou řadu přístupů zakotvených v psychologii, které umožňují zkoumat gender v souladu se současnými feministickými teoriemi jako sociálně konstruované „genderované pozice“, které jsou utvářeny skrze různé diskursivně-materiální praktiky. Mezi tyto přístupy řadí především sociální konstrukcionismus, kritickou a feministickou psychologii či psychosociální studia, která se nově formují v britské psychologii. Smysluplným směrem pro psychologické zkoumání genderu se tu ukazuje být především feministická psychologie, která usiluje o propojení feministického aktivismu a důrazu na společenskou změnu s respektem vůči individuální specifičnosti konkrétních žen a mužů. Cenné je, že napříč teoretickým úvodem Machovcová klade značný důraz také na intersekcionalní přístup, tedy na provázanost (či

v pojmech Karen Barad *intra-akci*) genderu s dalšími sociálními kategoriemi. V rámci intersekcionality poukazuje také na nutnost studovat makroúroveň a mikroúroveň utváření genderu, a rozkrývat tak provázanost individuálního prožívání se společenskými strukturami a institucemi. To se ukazuje jako obzvlášť důležité právě pro psychologii, která této provázanosti obvykle věnuje málo pozornosti. Určitým limitem teoretické části knihy je, že přehled teoretických směrů je silně orientován na situaci v zahraničí. Čtení tak nevyhnutelně vyvolává otázku, zda se konstrukcionistická, kritická a feministická psychologie rozvíjejí také v české vědě? Kdo jsou její nositelé a nositelky a jak autorka hodnotí jejich přínos k rozvoji kritického zkoumání genderu?

Ve druhé části knihy Machovcová představuje svůj výzkum, jehož cílem je „interpretativně pojaté zkoumání rekonstrukce genderu a genderování poradenského procesu z pohledu profesionálů pracujících v oblasti poradenství či terapie“ (s. 13). Studie je založena na tematické analýze 13 rozhovorů, které Machovcová vedla s odborníky/cemi věnujícími se poradenství nebo terapii v Čechách a v Norsku. Rozhovory se zaměřovaly na to, jak tito odborníci a odbornice ve své praxi reflektují gender, jak jej zvýznamňují, mimo jiné také ve vztahu k vlastní expertní pozici.

Výsledky analýzy jsou strukturovány podle tří hlavních témat, které Machovcová v rozhovorech identifikovala. První téma, nazvané *Porozumění genderu u „těch druhých“*, se zabývá tím, jak dotazovaní odborníci a odbornice zvýznamňovaly gender u svých klientů. Ukazuje se přitom, že gender v rozhovorech nabývá velmi rozmanitých podob, od genderu jako rozdílnosti „ženského“ a „mužského“ přes gender jako neredukovatelnou jedinečnost konkrétního člověka až po provázanost genderu s dalšími kategoriemi ve smyslu intersekcionality. Druhé téma, *Reflexe genderu v terapeutickém procesu*, se zaměřuje na to, jak dotazovaní odborníci a odbornice reflektují gender ve svých interakcích s klienty. Gender tu vystupuje jako jednoznačně relevantní kategorie, ať již ve vztahu

Poznámky

1 Kampaň vznikla v rámci projektu „Zvýšení role neziskového sektoru v oblasti sociální integrace pracovních migrantů v České republice“, financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Mezinárodní spolupráce. Projekt realizuje Sdružení pro integraci a migraci ve spolupráci s portugalskou organizací Solidariedade Imigrante a rakouskou organizací Zentrum für MigrantInnen Tirol.